

Załącznik nr 2

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko. Mariusz Chrostek

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytuł rozprawy doktorskiej.

- **1994 r.** – stopień magistra filologii polskiej o specjalności nauczycielskiej uzyskany na Wydziale Filologicznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie (obecnie Uniwersytet Rzeszowski) na podstawie pracy *„Pamiętniki” Kazimierza Chłędowskiego - próba monografii.*

- **20.11.2003 r.** – uzyskałem stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa, specjalność: historia literatury polskiej – nadany uchwałą Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Rzeszowskiego na podstawie obronionej z wyróżnieniem rozprawy doktorskiej *Dziewiętnastowieczny etos więźnia politycznego w świetle literatury i dokumentów osobistych (zabór rosyjski).* Promotorem pracy był prof. dr hab. Czesław Kłak, recenzentami prof. dr hab. Mieczysław Inglot i prof. dr hab. Krzysztof Dmitruk.

3. Informacje o dotychczasowych zatrudnieniach w jednostkach naukowych/artystycznych.

- **od 1.10.1994 do 31.01.2004** – asystent w Instytucie Filologii Polskiej (Zakład Literatury Romantyzmu i Pozytywizmu) na Wydziale Filologicznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie (od 2001 r. w Uniwersytecie Rzeszowskim)

- **od 1.02.2004 do 31.10.2015** – adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej (Zakład Literatury Romantyzmu i Pozytywizmu) na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Rzeszowskiego

- **od 1.11.2015 do chwili obecnej** – starszy wykładowca w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Rzeszowskiego (Zakład Literatury Romantyzmu i Pozytywizmu)

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.):

- a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego: *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919-1939)*
- b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:
Mariusz Chrostek, *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919-1939)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2016
- c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania:

Praca wskazana jako osiągnięcie habilitacyjne wynikające z art. 16 ust. 2 z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.), uhonorowana specjalną nagrodą pozaregulaminową przez jury konkursu o Nagrodę Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych im. ks. Edwarda Pudełki podczas 20. edycji Poznańskich Dni Książki *nie tylko* Naukowej (15-17 listopada 2016 r. w Poznaniu) – **stanowi pierwszą próbę monograficznego ujęcia dziejów uniwersyteckiej polonistyki we Lwowie** w okresie jej największej świetności, czyli w dwudziestoleciu międzywojennym. Książka wypełnia wieloletnią lukę wśród monografii najbardziej znaczących polonistyk – krakowskiej (*Dzieje katedry historii literatury w Uniwersytecie Jagiellońskim*, pod red. T. Ulewicza, Kraków 1966), warszawskiej (*Z dziejów polonistyki warszawskiej*, praca zbiorowa, Warszawa 1964), wileńskiej (T. Dalecka, *Dzieje polonistyki wileńskiej 1919-1939*, Kraków 2003) i poznańskiej (J. Maciejewski, *Dzieje poznańskiej polonistyki uniwersyteckiej 1842-1988*, Poznań 1992). Pomimo kluczowej roli, jaką kiedyś w polskiej humanistyce odgrywały badania i osiągnięcia naukowe niektórych lwowskich historyków literatury, jej teoretyków oraz językoznawców – lwowska polonistyka doczekała się dotąd jedynie pojedynczych artykułów (głównie autorstwa Jerzego Starnawskiego) oraz jednej pozycji zwartej tegoż autora (*Sylwetki lwowskich historyków literatury*, Łódź 1997), niebędącej jednak ujęciem syntetycznym, ale raczej zbiorem konterfektów wybranych (najwybitniejszych) historyków literatury.

Moja książka stanowi pierwsze kompleksowe ujęcie tego złożonego tematu, obejmuje bowiem zarówno badania naukowe (polonistyczne, komparatystyczne, językoznawcze – i

uwzględnia ich reprezentantów: od profesora po asystenta), jak również rozwój katedr polonistycznych, ruch personelu na etatach i godzinach zleconych w ujęciu chronologicznym, dydaktykę (m.in. rodzaje zajęć, tematy wykładów i seminariów, sposoby ich prowadzenia), ponadto rozmaite przejawy funkcjonowania polonistyki i jej przedstawicieli w życiu naukowym i kulturalnym Lwowa. Osobne miejsce poświęciłem studentom i ich problemom, także poza murami uczelni (dokładniejsze omówienie elementów kompozycji monografii w dalszej części autoreferatu).

Monografia stanowi także **pierwszą książkę, w której zostały wyzyskane bogate zasoby archiwów Lwowa dotyczące uniwersyteckiej polonistyki**. Dotąd korzystali z lwowskich zbiorów głównie historycy – badacze literatury nie sięgali do tych materiałów (nie dotarł do nich także Jerzy Starnawski, co sam zaznaczył we wstępie do *Sylwetek...*). Prawdopodobnie liczone w tysiącach teczki, wypełnione dokumentami związanymi z funkcjonowaniem katedr polonistycznych (personalnymi, studenckimi, zawierającymi rozmaite protokoły z posiedzeń, korespondencję służbową i wiele innych spraw), nie były wcześniej penetrowane z zamiarem opublikowania wyników (nie widać śladów takiej kwerendy w pracach polonistycznych; u przedstawicieli innych dyscyplin sporadycznie pojawia się odwołanie do pojedynczych dokumentów). Prowadziłem kwerendy w Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy (oddział we Lwowie), ale przede wszystkim w Państwowym Archiwum Obwodowym, gdzie zdeponowano najwięcej dokumentów dotyczących Uniwersytetu Lwowskiego (w międzywojniu Uniwersytetu Jana Kazimierza).

Wykorzystane zasoby obejmują m.in.:

- teczki osobowe pracowników naukowych
- protokoły z posiedzeń Rady Wydziału Humanistycznego – za poszczególne lata
- sprawozdania z komisji polonistycznych
- sprawozdania z działalności poszczególnych zakładów
- korespondencję lwowskich polonistów z Ministerstwem WRiOP, z rektorem itp.
- korespondencję służbową między profesorami
- wykazy urlopów naukowych i zdrowotnych za poszczególne lata
- spisy personelu naukowego UJK za kolejne lata
- sprawy studenckie – rozmaite – związane z polonistyką.

Dokumenty publikowane przez Uniwersytet, m.in.:

- kroniki UJK za kolejne lata
- programy UJK za poszczególne lata
- składy UJK

Kwerendy w archiwach uzupełniałem pracą w lwowskim Ossolineum oraz w Bibliotece Uniwersytetu im. I. Franki.

Kwerendy w Polsce prowadziłem głównie we Wrocławiu (Ossolineum oraz archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego: tu teczki osobowe niektórych profesorów z lwowską przeszłością naukową), a także w Warszawie (Biblioteka Narodowa). Obejmowały one wybrane czasopisma lwowskie (głównie „Słowo Polskie” i „Wiek Nowy”), ponadto publikowane wspomnienia.

Ramy czasowe opracowanego tematu zostały wprawdzie ściśle określone w tytule – otwiera je trudny dla lwowskich uczelni rok akademicki 1919/1920 (ze względu na wojnę polsko-bolszewicką uniwersytet musiał na długie miesiące zawieszać działalność), zamyka (raczej ogranicza) wybuch II wojny światowej, który poprzedził inaugurację roku 1939/1940. Pomimo jednak charakterystyki lwowskiej polonistyki w perspektywie dwudziestolecia, nie traktuję przyjętej cezury jako sztywnej, nieprzekraczalnej granicy. Mam bowiem świadomość, że prezentowana monografia jest pierwszą książką o polonistyce lwowskiej w ogóle – o dyscyplinie naukowej reprezentowanej we Lwowie od 1817 r., kiedy dekretem cesarskim powołano na uniwersytecie pierwszą katedrę języka i literatury polskiej. Dlatego świadomie odwołuję się nieraz do osiągnięć wypracowanych jeszcze w Galicji. Konieczne staje się zwłaszcza nawiązywanie do wcześniejszego dorobku tych profesorów, dla których dwudziestolecie stanowi kolejny, często końcowy etap naukowej kariery. Rezultaty osiągnięte wówczas przez badaczy literatury czy języka zwykle stanowią kontynuację wcześniejszych zainteresowań.

Przedstawienie rozwoju katedr polonistycznych w ujęciu historycznym także wymagało zarysowania tego procesu od początku – wyodrębnienie tylko dwudziestolecia ukazałoby jedynie pewien odcinek, rozrost struktury odciętej od korzeni. Klamrą spinającą dawniejsze i późniejsze dzieje lwowskich polonistów są również świadome nawiązania w początkowych partiach książki do tradycji młodopolskich Lwowa oraz próba rozpoznania problemów, z jakimi musiała się zmierzyć kresowa uczelnia, więc także polonistyka, tuż po odzyskaniu niepodległości. Rolę swoistego epilogu w końcowych fragmentach monografii odgrywa krótki rejestr najważniejszych wydarzeń związanych z polonistyką w okresie okupacji sowieckiej (w ramach uniwersytetu – lata 1939-41), okupacji niemieckiej (tajne nauczanie – lata 1941-44) i ponownie w sowieckim Lwowie (ostatni profesorowie – lata 1944-46). Usytuowanie głównego korpusu pracy w szerszym kontekście – pomiędzy tym, co „przed” i tym, co „po” – traktuję jako swoistą sugestię albo inspirację do opracowania pełnych dziejów lwowskiej polonistyki.

Dlaczego dwudziestolecie międzywojenne uznałem za epokę najbardziej reprezentatywną dla omawianej dyscypliny naukowej we Lwowie? Pełniejsze uzasadnienie przynoszą poszczególne rozdziały książki. Dość wspomnieć krótko, że właśnie wtedy Uniwersytet Jana Kazimierza święcił największe triumfy w wielu dziedzinach jednocześnie, a odkrycia, dokonania lwowskich matematyków (Banach, Steinhaus, Ruziewicz), kartografów (Romer), bakteriologów (Weigl), badaczy krajów polarnych (Arctowski), antropologów (Czekanowski) sławiły polską naukę na całym świecie. Twardowski, Ingarden i Ajdukiewicz stworzyli polską szkołę filozoficzną, wykładała Karolina Lanckorońska, zwana wielką damą polskiej humanistyki. Bardzo wysoki poziom osiągały nauki historyczne, prawnicze, sztuki artystyczne, filologie obce nowożytne i klasyczne.

Filologia polska – co nie powinno dziwić – świeciła jako jedna z gwiazd tej szczególnej konstelacji. Wśród historyków literatury głównym filarem był Juliusz Kleiner – największy w Polsce znawca Słowackiego, wkrótce Mickiewicza, w ogóle romantyzmu. Jego prace teoretycznoliterackie wyznaczały niekiedy milowe kroki w rozwoju tej dyscypliny w naszym kraju. Do najwybitniejszych teoretyków literatury należał Eugeniusz Kucharski, który prowadził pierwszą w Polsce katedrę teorii literatury (mimo że pod inną nazwą). Był też niekwestionowanym najznakomitszym wówczas fredrologiem. Zasługi lwowskich językoznawców Andrzeja Gawrońskiego i Jerzego Kuryłowicza sprawiedliwie trzeba uznać za wiekopomne – Gawroński w zakresie indoeuropeistyki był badaczem formatu światowego (zresztą jednym z największych poliglotów wszech czasów), podobnie Kuryłowicz w dziedzinie językoznawstwa porównawczego. Znajomość języków i kultury antycznej, ale też ludów barbarzyńskich u lwowskich filologów klasycznych, którzy sporo przysłużyli się polonistyce – zwłaszcza u Ryszarda Ganszyńca i Jerzego Kowalskiego – stawiała ich w czołówce europejskiej. Nie miał chyba równego sobie w dwudziestolecu jako tłumacz literatury angielskiej, niemieckiej, skandynawskiej Jan Kasprowicz. Nie było chyba też gdzie indziej w Polsce lepszego romanisty niż Edward Porębowicz, naukowo i dydaktycznie mocno związany z polonistyką. Nawet w zakresie dyscyplin uznawanych przez polonistów za pomocnicze – właśnie lwowscy wykładowcy położyli zasadnicze zasługi: Wiktor Hahn jako niezrównany bibliograf, Stefan Vrtel-Wierczyński jako reformator bibliotek i archiwista.

Nawet najmłodsza kadra dydaktyków, pracująca w latach trzydziestych na etatach asystentów, publikująca wówczas pierwsze poważniejsze prace, potwierdza słuszność określenia dwudziestolecia mianem złotego okresu lwowskiej polonistyki – większość bowiem tych literaturoznawców i językoznawców po II wojnie światowej współtworzyło

czołówkę reprezentantów obu dyscyplin (np. Stefania Skwarczyńska, Artur Hutnikiewicz, Władysław Floryan, Stanisław Rospond).

Kompozycja pracy wspiera się na dwóch głównych filarach: części naukowej *Uczeni i ich osiągnięcia* (ukazującej badania i dorobek poszczególnych przedstawicieli polonistyki) oraz części prezentującej funkcjonowanie uniwersyteckiej dydaktyki i procesów z nią związanych pt. *Środowisko polonistyczne – ludzie i miejsca* (przybliżającej funkcjonowanie katedr, zakładów, seminariów w obrębie Wydziału Humanistycznego, także organizację procesu nauczania, awans zawodowy kadry nauczającej, środowisko studenckie, rolę bibliotek, działalność towarzystw naukowych). Wzbogacają ją krótsze rozdziały poświęcone udziałowi uniwersyteckich polonistów w życiu naukowym, kulturalnym i obyczajowym Lwowa, profesorom postrzeganym bardziej prywatnie (także nieco przez pryzmat teczek osobowych) i innym zagadnieniom szczegółowym.

Obie główne części poprzedza nieduży **rozdział *Rozwój katedr polonistycznych i ich przedstawiciele***. Ma on na celu zaznajomić czytelnika ze strukturą polonistyki, z jej personelem – aby w toku dalszej lektury wykazał rozeznanie, kto jaką katedrą kierował, w jakiej kolejności, w jakich latach, z jakich innych ośrodków akademickich przybył do Lwowa, do jakich innych miast następnie wyjechał. Kto posiadał tytuł profesorski, kto pozostał docentem, kto nie wyszedł do 1939 r. poza doktorat; jakie siły pomocnicze pracowały na etatach asystentów i u których profesorów; wreszcie – jak zredukowano strukturę polonistyczną po wybuchu II wojny światowej i kto wówczas pozostał w charakterze wykładowcy. Taki szczegółowy przegląd dat, nazwisk, stopni pozwala uniknąć wielu odsyłaczy w kolejnych rozdziałach. Katedry zostały podzielone na: historycznoliterackie, językoznawcze, katedry klasyczne i filologie nowożytne (ze względu na znaczący udział w badaniach nad polską literaturą – głównie komparatystycznych), zaś ich rozwój i kolejni pracownicy uwzględnieni od początku, czyli od powołania lub wyodrębnienia danej katedry.

Najwięcej miejsca zajmuje część pierwsza *Uczeni i ich osiągnięcia*. Została ona podzielona na rozdział poświęcony historykom literatury, językoznawcom oraz przedstawicielom innych filologii parających się komparatystyką lub *stricte* historią literatury polskiej. Do historyków literatury włączyłem także badaczy związanych krótko ze Lwowem, a bardziej z innymi ośrodkami uniwersyteckimi (ale „zahaczających” o Lwów w latach dwudziestych lub trzydziestych). Okres lwowski wyodrębniam w ich charakterystykach. Ze względu na wartościowe publikacje i znaczący wkład w rozwój polskiej nauki o literaturze uwzględniam tutaj także przedstawicieli innych dyscyplin oraz kilka osób w ogóle nie

pracujących w uniwersytecie, ale mieszkających we Lwowie, prowadzących systematyczne badania i blisko z uczelnią związanych. Grupuję ich w osobnych podrozdziałach.

W szczególności **rozdział Historycy literatury** ma układ następujący:

- pokolenie starsze (tu Józef Kallenbach, Bronisław Gubrynowicz, Wiktor Hahn, Konstanty Wojciechowski, Wilhelm Bruchnalski, Jan Kasprowicz);
- pokolenie młodsze (tu: Juliusz Kleiner, Eugeniusz Kucharski, Kazimierz Kolbuszewski, Stefan Wierczyński-Vrtel, Zygmunt Szweykowski, Stefania Skwarczyńska);
- asystenci Kleinera: Mieczysław Piszczkowski i Janina Garbaczowska;
- asystenci Kucharskiego: Władysław Floryan, Artur Hutnikiewicz, Stefan Kawyn
- przedstawiciele innych dyscyplin w roli historyków literatury: Stanisław Łempicki, Emil Petzold, Karol Badecki
- lwowscy badacze literatury spoza uniwersyteckich katedr: Jan Gwalbert Pawlikowski, Ludwik Bernacki, Rafał Marcei Blüth, Marian Jakóbiec.

Prezentując dorobek poszczególnych postaci, ograniczałem fakty biograficzne do tych związanych z naukową karierą. Badania dzieliłem w miarę możliwości na obszary zainteresowań – dając krótką charakterystykę osiągnięć na każdym wydzielonym obszarze oraz ilustrując je kilkoma lub więcej publikacjami (zwykle w porządku chronologicznym). W wielu przypadkach precyzowałem informacje, przywołując źródła archiwalne, cytując fragmenty korespondencji itp. Postaci najbardziej zasłużone, np. Juliusz Kleiner otrzymały obszernie charakterystyki. Naśladując metodę Kleinera, wprowadzenie do każdej postaci poprzedzam grupą podpunktów szczegółowych (pogrubioną czcionką). Podobny system stosowałem też w moich wcześniejszych książkach.

W rozdziale poświęconym językoznawcom nie był już możliwy – jak u historyków literatury – podział na pokolenie młodsze i starsze, gdyż reprezentantem starszego okazałby się jedynie pracujący krótko we Lwowie, ale wpływający na lwowskie językoznawstwo Kazimierz Nitsch. Pokolenie młodsze (drugie) tworzą filolodzy, którzy po 1920 r. osiągnęli najwięcej. Dla jednych lata międzywojenne będą szczytowym okresem kariery naukowej, inni z powodzeniem będą kontynuowali badania po II wojnie i będą wydawali prace równie znaczące. Znajdą się tu zatem prawie wszyscy lwowscy językoznawcy okresu dwudziestolecia: Henryk Ułaszyn, Tadeusz Lehr-Splawiński, Jerzy Kuryłowicz, Henryk Gaertner, Witold Taszycki, Zdzisław Stieber. Ku młodszemu pokoleniu bardziej niż ku starszemu skłania się też Andrzej Gawroński, debiutujący wprawdzie przed I wojną, ale ze względu na niespotykane zdolności i błyskawiczną karierę prawie równoletni z Kucharskim, Kolbuszewskim, Tarnawskim, czyli przedstawicielami młodszego pokolenia. Grono

powiększają jeszcze najmłodszy wiekiem lub stopniem w uniwersyteckiej hierarchii poloniści, których okres lwowski dobrze przygotował do większej roli, jaką mieli odegrać w polskiej humanistyce po II wojnie (niektórzy wszakże już przed rokiem 1939 mogli się pochwalić licznymi i wartościowymi publikacjami). Należą do tej grupy m.in. Stanisław Rospond, Stanisław Jodłowski, Zygmunt Rysiewicz, Stanisław Bąk, Władysław Kuraszkiewicz.

Wreszcie trzecia odsłona i **trzecia grupa badaczy**, tym razem zasłużonych znowu na polu historii literatury. Tworzą ją **filolodzy klasyczni** – głównie Ryszard Ganszyniec i Jerzy Kowalski. Uprawiając komparatystykę (przede wszystkim wykazując liczne wpływy antyku na kształtowanie się rodzimych utworów staropolskich), zwłaszcza Ganszyniec poszerzył wiedzę o polskiej literaturze aż do baroku. Poważny wkład w badania historycznoliterackie wnieśli także **filolodzy nowożytni**: znakomici romaniści Edward Porębowicz i Zygmunt Czerny, nieco mniej Kazimierz Jarecki, wybitny anglista Władysław Tarnawski oraz w pewnym stopniu rutenista Jan Janów. Z Zygmuntem Czernym była związana Maria Dłuska – jej laboratorium fonetyki eksperymentalnej oraz badania nad teorią wiersza polskiego – którą włączyłem do grupy językoznawców..

Na wdzięczną pamięć zasłużyli wreszcie **lektorzy dydaktyki języka polskiego** – wytrawni nauczyciele szkół średnich, prowadzący w ramach godzin zleconych w uniwersytecie wykłady i ćwiczenia z metodyki, prezentujący studentom modelowe lekcje z literatury i gramatyki ojczystej. Ich rola nie ograniczała się do nauczania – prowadzili badania naukowe, które udostępniali w postaci rozpraw, niektórzy redagowali też popularne podręczniki do szkół. Byli oni związani przeważnie z katedrą Juliusza Kleinera. Najbardziej zaangażowani to Ryszard Skulski, Juliusz Kijas, Juliusz Balicki i Kazimierz Sośnicki. Skulskiemu i Kijasowi poświęciłem kilka stron zamykających omówienie naukowych dokonań.

Druga część monografii **Środowisko polonistyczne – ludzie i miejsca** obejmuje zarówno charakterystykę procesu nauczania (rozdział o działalności zakładów naukowych, z uwzględnieniem tematyki prowadzonych wykładów, ćwiczeń, seminariów), jak też procedury towarzyszące uzyskiwaniu stopnia magistra, doktora oraz habilitacji i profesury. Na podstawie dokumentów personalnych rekonstruuje przewody habilitacyjne polonistów przeprowadzone w UJK (Wiktora Hahna, Juliusza Kleinera, Kazimierza Kolbuszewskiego, Eugeniusza Kucharskiego, Stefana Vrtela-Wierczyńskiego, Zygmunta Szweykowskiego, Mieczysława Piszczkowskiego, Stefanii Skwarczyńskiej).

W rozdziale poświęconym bazie lokalowej można prześledzić kolejno trudności, z jakimi borykali się poloniści w starym, spustoszonej po wojnach 1919-1920 oraz

przepełnionym budynku przy ulicy św. Mikołaja, ponadto jak wpływały na dydaktykę wieloletnie boje o przejęcie gmachu posejmowego.

Charakterystyka kadry nauczającej została wzbogacona o porównanie statusu zawodowego oraz sytuacji materialnej ubogich asystentów i adiunktów, wiecznie dorabiających w szkołach średnich docentów oraz dobrze sytuowanych profesorów, którzy stosunkowo szeroką autonomię wykorzystywali nie zawsze etycznie. Interesująco w tym kontekście wypada konfrontacja postaw uczonych z wyzwaniem, jakie niesły ze sobą kolejne ustawy o szkolnictwie wyższym (z roku 1920 i zwłaszcza niepopularna tzw. jędrzejowiczowska z 1933 r.).

Zróznicowane środowisko studentów lwowskiej polonistyki jest tutaj rozpatrywane na tle społeczności akademickiej całego uniwersytetu, gdy mowa o zasadach rekrutacji na studia, o świadczonej przez uczelnię pomocy materialnej i zdrowotnej, ale też o antagonizmach narodowościowych i religijnych: eskalacji antysemityzmu (walka o wprowadzenie na Wydziale Humanistycznym *numerus clausus* i getta ławkowego) oraz problemie ukraińskim. Zagadnienia specyficzne dla polonistów to m.in. analiza statystyki w ciągu dwudziestu lat, działalność Koła Polonistów oraz wspomnienia studentów o profesorach i o kolegach.

Spośród innych aspektów związanych z lwowską polonistyką między wojnami oświetliłem w kolejnych rozdziałach m.in.:

- współpracę z Towarzystwem Literackim im. Adama Mickiewicza oraz Polonistycznym Towarzystwem Językoznawczym (udział w pracach innych towarzystw naukowych),
- rolę Ossolineum i Biblioteki Uniwersyteckiej w kształceniu studentów oraz w pracy nauczycieli,
- jubileusze, pamiętne zjazdy, ważne wydarzenia w polonistycznym dwudziestoleciu,
- profesorskie przyjaźnie i animozje rzutujące na sprawy zawodowe,
- udział profesorów, docentów i studentów w życiu Lwowa i związane z tym anegdoty.

Polonistyka lwowska, która jako jedna z dwu (obok krakowskiej) rozwijała się pod zaborami bez większych przeszkód, awansowała już przed I wojną do rangi jednej z dwu najlepszych na ziemiach polskich. Kiedy w okresie autonomii Galicji Lwów rozrastał się prężniej niż Kraków, wzorując się na Wiedniu, także polonistyka w pewnych okresach wiodła prym nad krakowską. W dwudziestoleciu Lwów jako miasto podupadł, stracił bowiem status stolicy Galicji. Nie osłabiło to pozycji profesorów i kierowanych przez nich katedr polonistycznych. Ta dyscyplina, podobnie jak cała uczelnia, przeżywała okres rozkwitu. Nie stała się dla niej konkurencją młoda polonistyka warszawska (po reaktywowaniu uniwersytetu

w 1916), ani wileńska czy poznańska. Nadal rywalizowała z krakowską jak równy z równym, chociaż pojawiały się opinie znawców przedmiotu, że jednak przewyższała krakowską pod względem metody analizy dzieła oraz subtelności oceny estetycznej. Byłaby zatem w swoim czasie niekwestionowanym liderem? Tego wykluczyć nie można. Dlatego opracowanie jej monografii czy choćby próba takiego przedsięwzięcia powinna być traktowana jako historyczna konieczność albo obowiązek filologa.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Moje zainteresowania naukowe koncentrowały się dotąd wokół trzech głównych bloków tematycznych oraz dwóch zagadnień realizowanych raczej okazjonalnie. Odzwierciedlają je zarówno wcześniejsze książki autorskie, jak i artykuły, rozprawy, referaty wygłaszane na konferencjach czy odczyty naukowe prezentowane w kilku miastach Polski oraz we Lwowie, ponadto projekt badawczy, w którym uczestniczyłem.

Zasadnicze obszary zainteresowań:

a) polscy zesłańcy polityczni na Syberii w latach 1794-1914 – przemiany etosu kolejnych pokoleń, konfrontacja mitów z rzeczywistością, kreacja literackiego Sybiru i zesłańca-męczennika (zwłaszcza w twórczości okresu romantyzmu) wobec przekazu z dokumentów osobistych (pamiętników, listów, dzienników); dwa sprzeczne obrazy Syberii przedstawiane przez samych wygnańców; losy polskiej diaspory w aspekcie socjologicznym, psychologicznym, kulturowym; rola polskich badaczy Syberii, zasługi cywilizacyjne i inne aspekty tego złożonego problemu. Jako polonista wykorzystuję – obok tekstów literackich oraz przekazu samych zesłańców – także źródła historyczne, by wykazać nie tylko interesujące fakty, ale też ustalić, jakie mechanizmy kształtują pisarską narrację, jakie czynniki podlegają manipulacji poetów czy powieściopisarzy, na ile sama literatura uczestniczy w procesach legendotwórczych.

b) polscy więźniowie polityczni XIX i początku XX wieku – etos grupy i morale jednostki, rozbrat mitu z rzeczywistością, czynniki psychologiczne, socjologiczne, kulturowe kształtujące losy - badam w oparciu o trzy różne rodzaje źródeł: historyczne (zeznania, protokoły śledcze, wcześniejsze ustalenia naukowe), dokumentalne (wszelkie zachowane wspomnienia, korespondencja itp.) oraz literackie (twórczość samych więźniów, ale i twórczość o więźniach). Konfrontacja tak dobranych materiałów prowadzi do ustaleń nieraz zaskakujących.

e) skazani na śmierć jako przestępcy polityczni – chronologicznie ta grupa represjonowanych mieści się w ramach wyznaczonych przez zabory, narodowościowo pole obserwacji zostaje poszerzone dzięki zestawieniu losu polskich skazańców pod zaborem rosyjskim z analogicznymi sytuacjami we Francji, Anglii czy Włoszech.

Problematyka moich książek łączy się ściśle z określonymi wyżej obszarami badawczymi:

- *Etos dziewiętnastowiecznych zesłańców*, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław 2008, ss. 265 – stanowi pokłosie drugiej części mojej rozprawy doktorskiej (wymienionej w punkcie 2.) i jest pierwszym monograficznym opracowaniem tego problemu. Praca w większości jest poświęcona Polakom skazanym na Sybir za różne czyny kwalifikowane przez zaborcę jako przestępstwa polityczne. Jedynie w pierwszym rozdziale pt. *Etos romantyków i socjalistów – w konspiracji, w areszcie i na zesłaniu* odwołuję się do dwóch grup, których życiorys poprzedza drogę na zesłanie: do działających jeszcze na wolności spiskowców oraz do więźniów izolowanych w zakładach penitencjarnych. Sygnalizowany w tytule etos zesłańca kształtował się bowiem jeszcze na etapie konspiracji, dojrzewał, krzepł w więziennej celi. Zmieniające się w ciągu ponad stu lat kolejne pokolenia Polaków na Syberii dowodzą deheroizacji etosu zesłańca. Postawy powstańców styczniowych, ich wzajemne relacje, ich morale znacznie już odstaje od krystalicznego niemal wzoru Polaka wypracowanego wcześniej przez liczną grupę konarszczyków. Jeszcze mniejszy powód do chluby przynoszą zsyłani bardzo licznie w latach 1876-1914 polscy socjaliści. Oczywiście nawet wówczas nie brakuje jednostek szlachetnych, uczciwych, gotowych do bezinteresownej ofiary.

Próba określenia etosu tak dużej i zróżnicowanej grupy ludzi wymaga wszechstronnej obserwacji ich zachowań w różnych miejscach, w różnym czasie, w rozmaitych sytuacjach, w relacjach ze sobą, z tubylcami, z administracją rosyjską, nawet z kryminalistami. Nie koniec na tym – zrozumienie życiowych postaw i czynów wymaga analizy poglądów, przekonań, reakcji emocjonalnych. Ludzie różnią się między sobą odpornością fizyczną, psychiczną, osobowością itp. Rozdział *Duchowy portret zesłańca* poświęciłem ewolucji wygnańczej psychiki (od stanów skrajnie pesymistycznych po spokój, radość, dumę, nawet niekiedy euforię), wykazałem, jak miejsce pobytu, krajobraz kształtuje postawy, a nawet losy ludzi, udowodniłem, że o ile u jednych Syberia zagłuszyła wszelki talent i chęć działania, o tyle u innych rozwinęła wenę twórczą, okazała się niezwykle inspirująca.

W rozdział *Dwie mitologie zesłańców* wzbogaciłem etos zesłańca o tworzone na jego użytek lub szkodę kreacje męczennika. Mityzacje zesłańca i Sybiru funkcjonowały w XIX wieku na dwóch obszarach: w kraju pisarze, którzy zazwyczaj na Syberii nie byli, kształtowali jego literacki obraz zgodnie z zapotrzebowaniem zniewolonego narodu.

Wykreowany przez romantyków jako symbol polskiej martyrologii pozostawał w świadomości Polaków niezmienny aż do I wojny światowej. Niczym spiżowy pomnik nie reagował na zmiany, jakie dokonywały się w Rosji w II połowie XIX wieku (Sybir gospodarczy, naukowy, kulturalny). Mnożyły się zarówno pozytywne relacje powracających zesłańców, jak i przykłady dobrowolnej, zarobkowej emigracji na Wschód. A jednak negatywny stereotyp nie podlegał przewartościowaniom. Drugi obszar mitologizacji to sama Syberia – zesłańcy otaczali legendą wybitnych przedstawicieli spośród swojego grona i tworzyli na własny użytek wzorce osobowe. Taki status uzyskał np. Piotr Wysocki, zamęczony Jan Sierociński, napiętnowane tragedią małżeństwo Migurskich czy tajemniczy i fascynujący Jan Witkiewicz.

- „*Jeśli zapomnę o nich...*” *Powikłane losy polskich więźniów politycznych pod zaborem rosyjskim*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2009, ss. 424 – książka zawiera zarówno pierwszą część rozprawy doktorskiej, jak i rozszerzoną problematykę, dołączoną na skutek dalszych badań nad polskimi więźniami i zesłańcami, kontynuowanych w latach 2004-2008, inspirowanych także współpracą z Komisją Badań nad Historią Syberii przy IHN PAN. Monografia łączy wszystkie trzy główne pola badawcze: problematykę więźniów politycznych, skazanych na śmierć oraz zesłanych na Syberię. Jest ona pierwszym opracowaniem dotyczącym zarówno polskich więźniów politycznych jak i skazanych na śmierć (w latach 1794-1914), w którym obok źródeł historycznych zostały wykorzystane jako drugi podstawowy rodzaj przekazu utwory literackie.

Położenie polskich więźniów przedstawiłem w szerszym kontekście: rosyjski system penitencjarny zderzyłem z rozwojem dziewiętnastowiecznego więziennictwa na zachodzie Europy. Część pierwsza *Uwięzieni w ojczyźnie* to rekonstrukcja biografii spiskowca przez wszystkie jej etapy: od „tajnych robót” – aż na szafot. Rozdział *Od konspiracji do uwięzienia* demaskuje (dzięki zderzeniu romantycznej poezji z brutalną prawdą zeznań śledczych) mit księcia niezłomnego i boleśnie obnaża słabość i strach młodych spiskowców, ich kajanie się przed Komisją Śledczą Cytadeli warszawskiej, denuncjowanie kolegów. W rozdziale *W ogniu śledztwa* analizuję postawy skazanych w trojkiej perspektywie: rejestrując najrozmaitsze metody przesłuchiwania, wydobywania zeznań, udoskonalane w ciągu ponad stu lat niewoli (*Metody „badania” podejrzanych*), następnie ukazując różne reakcje obronne więźniów, wreszcie ich zachowania wobec ogłaszanego wyroku. Kolejny rozdział stanowi studium człowieka uwięzionego – w perspektywie jednostkowej i zbiorowej, w relacjach skazańców politycznych z kryminalistami, w nierównych stosunkach z więziennym personelem, w

wyczekiwanym kontaktach z rodziną i bliskimi, w izolacji, poczuciu zapomnienia i przebywania w żywym grobie. Podpatrywanie więźnia w jego niekończącej się codzienności, w dzień i w nocy, wzbogaca naszą wiedzę o szereg informacji: jakie wynajdywali zajęcia, jak się komunikowali z sąsiadami z innych cel, kto i co mógł czytać, kto uprawiał twórczość literacką, w jakich warunkach kwitła więzienna satyra, jakie problemy emocjonalne wyzwalała izolacja i jak sobie z nimi radzono, jak hartowano własne i innych morale, na kogo niektórzy stylizowali się, jakie przyjmowali pozy.

W rozdziale *Skazani na śmierć* ująłem problem kary śmierci, metod uśmiercania, argumenty zwolenników i przeciwników w perspektywie porównawczej i w aspekcie historycznym (*Europejskie konteksty a rosyjska rzeczywistość*). Dramat skazańców oczekujących w celach śmierci na egzekucję, nieraz wiele miesięcy, prowadzący często do dezintegracji psychiki, do niezamierzonych reakcji fizjologicznych, koncentruje badacza głównie wokół psychologii i medycyny. Wreszcie finalny etap (*Mistyka kaźni*) – droga na szafot i sama egzekucja, publiczna wobec tysięcznych tłumów lub samotna o świcie pod murami cytadeli – i ostatnie gesty, słowa, odruchy skazanych, i reakcja tłumu, jakże inna w Wilnie, w Warszawie, inna w Paryżu – i cała ceremonia, wielki spektakl, życiowa nieraz rola skazańca, na którą wielu długo przygotowało się i długo zbroiło emocje. I jeszcze reakcje towarzyszy z celi. I osób najbliższych. I udokumentowana po wielokroć prawda, że w ostatnim momencie na szafocie skazaniec więcej nieraz działał niż w całym swoim życiu. Takie chwile stawały się najsilniejszym czynnikiem legendotwórczym (np. w biografii Szymona Konarskiego). Dziewiętnastowieczne egzekucje, zwłaszcza publiczne, stanowią pierwszorzędny materiał dla socjologów, psychologów, etyków, historyków kultury...

Drugą część książki pt. *Zesłani na Syberię* zbudowałem na zasadzie opozycji: udowodniłem, że korzystając z tych samych źródeł, a wyzyskując jedynie różne informacje, można zrekonstruować zarazem negatywny i martyrologiczny obraz Syberii i zesłanych tam Polaków (rozdział *Narodowej sprawy męczennicy*), jak i pozytywny (*Kraina przyjazna Polakom*). Obraz negatywny, na który składają się punkty *Pożegnanie ojczyzny*, *Droga przez mękę*, *Pobyt na katordze*, *Zesłani w żołdacy*, *Pod znakiem ucieczek i buntów*, *Skazani na osiedlenie*, *Smutne powroty* – dokumentują, oprócz wspomnień, listów, ale też źródeł urzędowych, liczne utwory literackie. Trudno natomiast znaleźć w twórczości poetów czy prozaików przykłady wspierające dodatni aspekt zesłania, co jeszcze raz potwierdza mitotwórczą rolę takich przekazów. Tymczasem przyjazne dla Polaków warunki na zesłaniu tworzyła pomoc z kraju i samopomoc, działalność kulturalna, naukowa, gospodarcza zesłańców, ich bogate życie towarzyskie (imieniny, święta narodowe), niekiedy beztraska

codziennosc (spacery w malownicze okolice, polowania), budujace stosunki z miejscowa ludnoscia. Kazdy z tych aspektow zeslania bogato udokumentowalem. Konfrontacja dwuch odmiennych ujec Sybiru – obu zreszta prawdziwych, bo zaleznych od miejsca, czasu, roznych okolicznosci – ujawnia, jak wiele mitow naroslo wokol przebywajacych tam w XIX wieku Polakow.

Problematyka rozpraw, artykulow – ujeta tematycznie.

a) Syberia i polscy zeslanczy polityczni (1794-1914) – w ciagu ostatnich dziesieciu lat czesto publikowalem teksty, w ktorych oglaszalem wyniki swoich prac nad roznymi szczegolowymi aspektami syberyjskiego zeslania w okresie zaborow. Tworzac swoista antologije wszelkich opisow, nawet wzmianek o przekraczaniu przez Polakow granicy miedzy Europa a Azja, odnalezionych w dziennikach, listach, wspomnieniach nie tylko zeslancow, takze dobrowolnych podroznicow, udowodnilem, ze wiekszosc relacji mityzuje i demonizuje owo slawne miejsce postoju przy granicznym slupie (*Przekraczanie Uralu – bramy Syberii. Zdrowy rozsadek wobec mitologizacji i stereotypow w relacjach zeslancow*, [w:] *Polacy w nauce i kulturze Tomaska oraz Syberii Zachodniej*, pod red. A. Kuczynskiego i M. Marczyka, Wroclaw 2008, s. 57-74). Na podstawie wielu relacji o nieznanym w Europie, syberyjskich chorobach zeslancow i niekonwencjonalnych, nieraz egzotycznych sposobach ich leczenia przez ludy etniczne opracowalem artykul z pogranicza historii medycyny, co prawda w ujeciu humanisty (*Choroby i metody leczenia polskich zeslancow w swietle dziewietnastowiecznych pamietnikow syberyjskich*, [w:] *Lekarze polscy na Syberii od XVIII do XX wieku*, pod red. J. Supady'ego, Lodz 2008, s. 66-85). Piękno sybirskich krajobrazow i ich kojacy wplyw na psychike Polakow prezentowalem w rozprawie *Terapeutyczna rola syberyjskiej przyrody i jej wplyw na literacka tworczość dziewietnastowiecznych zeslancow*. „Zeslaniec. Pismo Rady Naukowej Zarzadu Glownego Związku Sybirakow” 2006, nr 28, s. 35-47. Długa droga na Syberie, na tyle sposobow i tak czesto opisywana we wspomnieniach, posluzyla za temat do studium *Droga przez męke czy atrakcyjna podroz? Obrazy wędrowki na Sybir w literaturze i we wspomnieniach dziewietnastowiecznych zeslancow*. „Wroclawskie Studia Wschodnie” 2007, nr 11, s. 9-32. Analizowalem przemiany etosu kilku pokoleń zeslancow (*Romantycy i socjaliści – w konspiracji, w areszcie i na zeslaniu. Uwagi o etosie dziewietnastowiecznych wienziow politycznych*. „Analecta. Studia i Materialy z Dziejow Nauki”, Warszawa 2008, zeszyt 1-2 (33-34), s. 33-69), oglaszalem drukiem rozwazania nad wieloaspektowym ujeciem tozsamosci zeslancow (*Tozsamosc dziewietnastowiecznych Polakow na syberyjskim zeslaniu – aspekty narodowe, religijne, kulturowe i etyczne*, [w:] *Język. Religia. Tozsamosc*, tom II,

pod red. G. Cyrana i E. Skorupskiej-Raczyńskiej, Gorzów Wielkopolski 2008, s. 143-158), badałem stany ducha i rekonstruowałem duchowy portret zbiorowego zesłańca (*Ewolucja wygnańczej psychiki. Przyczynek do duchowego portretu dziewiętnastowiecznego zesłańca*. „Zesłaniec. Pismo Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków” 2007, nr 29, s. 3-23).

Wiele miejsca w moim dorobku zajmuje rozpracowywanie i demaskowanie mitów budowanych wokół Syberii i zesłańców, docieranie do mechanizmów ich powstawania, pytania o przyczyny ich trwałości, popularności. Dotyczy to zarówno romantycznego mitu Syberii kontynuowanego w literaturze pozytywizmu i Młodej Polski – wbrew licznym relacjom powracających i coraz lepszemu poznawaniu Syberii (rozprawy *Romantyczny wizerunek zesłańca i jego miejsce w literaturze dziewiętnastowiecznej*, [w:] *Literatura i jej konteksty. Prace ofiarowane profesorowi Czesławowi Kłakowi*. Pod red. J. Rusin i K. Maciąga, Rzeszów 2005, s. 184-207 oraz *Mitologizacja Syberii i zesłańców w twórczości polskich pozytywistów i modernistów*, [w:] *Syberia infernalna – mity i oblicza rzeczywistości*. Red. Małgorzata Cwenk we współpracy z Janem Trynkowskim, Lublin 2014, s. 111-139), jak też mitologizowania utraconej ojczyzny przez samych zesłańców, którzy po powrocie doznawali gorzkiego zawodu (*Mit rajy utraconego i jego kompromitacja w kontekście losów powracających do ojczyzny zesłańców*, [w:] *Mity. Mitologie. Mityzacje. Nie tylko w literaturze*. Pod redakcją i ze wstępem L. Wiśniewskiej, Bydgoszcz 2005, s. 193-202 oraz *Niechciani męczennicy. Bolesne problemy zesłańców w twórczości Marii Konopnickiej*, [w:] *Syberyjskie przestrzenie intymne*, red. Małgorzata Król, Małgorzata Łukaszuk, Lublin 2016, s. 121-140).

Osobną grupę tworzą artykuły poświęcone prezentacji wybitnych, a nieraz zapomnianych zesłańców – Jana Witkiewicza i Jana Mollesona (*Syberyjskie losy bohaterów III części „Dziadów”*, [w:] *Adam Mickiewicz. Dwa wieki kultury polskiej*. Studia pod redakcją K. Maciąga i M. Stanisza, Rzeszów 2007, s. 626-640 oraz *Jan Witkiewicz – prawdziwy Wallenrod*. „Mówią Wieki. Magazyn historyczny” 2009, nr 1, s. 20-25), Ewy Felińskiej (*Ewa Felińska – zapomniana pisarka na syberyjskim zesłaniu*, [w:] *Między biografią, literaturą i legendą*, pod red. M. Stanisza i K. Maciąga, Rzeszów 2010, s. 93-105) czy księdza Jana Henryka Sierocińskiego (*Tak umierali męczennicy i święci... ” Legenda zesłańca księdza Jana Sierocińskiego*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego.” Seria Filologiczna: Historia Literatury 3. Pod red. G. Ostasza, Rzeszów 2008, s. 97-107).

Konfrontacja literackiego przekazu Syberii z dokumentami spisanyymi przez zesłańców może prowadzić do szukania podobieństw i różnic pomiędzy wspomnieniami a całym

większym utworem (*Sybir w „Anhellim” wobec pamiętników zesłańców*, [w:] *„Przez gwiazdy i błękit jestem z Wami.” W 200. rocznicę urodzin Juliusza Słowackiego*, pod red. Mariusza Chrostka, Tomasza Pudłockiego i Jerzego Starnawskiego, Przemyśl-Rzeszów 2009, s. 37-54), bądź też wspólnym motywem występującym w wielu krótszych tekstach (*Motywy astronomiczne w dziewiętnastowiecznej poezji więźniów i zesłańców*, [w:] *Poezja i astronomia* pod red. B. Burdzieja i G. Halkiewicz-Sojak, Toruń 2006, s. 359-370).

Problematyki syberyjskiej dotyczą także artykuły publikowane w Rosji, część po rosyjsku: na temat inspirującej roli zesłania w życiu Gustawa Zielińskiego (*Zesłanie na Syberię – okresem rozkwitu talentu poetyckiego Gustawa Zielińskiego*, [w:] *Rossija i Polska: połonika w etnokulturowym prostranstwie. Sbornik materiałow*. Red. W. Ł. Ibragimowa, M. B. Winogradowa, M. O. Lisowskaja (Sadkowa), Ufa (Rosja) 2007, s. 103-106), albo przeciwnie: o negatywnym wpływie Syberii na talent poetycki Gustawa Ehrenberga, Karola Balińskiego i Edwarda Żeligowskiego (*Niegiatiwnoje wlijanie Sibiri na poetičeskij talant Gustawa Ehrenberga, Karola Balińskiego i Edwarda Żeligowskiego*, [w:] *Aktualnyje problemy izuczenija jazyka i literatury: kommunikatiwnyje strategii i taktiti filologiczeskogo obrazowanija w polikulturowym kommunikatiwnym prostranstwie*. Red. I. W. Piekarskaja, W. P. Antonow, Abakan 2008, s. 78-79), roli książek w zesłańczej codzienności filaretów (*Rol knig w żyzni mołodoj polskoj intelligencii w ssyłkie (na osnowanii korriespondencii filaretow)*, [w:] *Polskaja intelligencija w Sibiri XIX-XX w.* Red. T. A. Uliejskaja, Ł. A. Polieżajewa, S. W. Leończyk, Krasnojarsk 2007, s. 131-135), przeżyć związanych z wywózką lub wymarszem na zesłanie (*Proszczanije s Rodinoj. Obrazy mołodych ljudiej, dieportirowannyh w Sibir, w literaturie romantizma*, [w:] *Aktualnyje problemy izuczenija jazyka i literatury: jazykowoje razwicie i jazykowyje obrazowanije juga Sibiri i sopriedielnych tierritorij*. Materiały III Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji, 23-25 października 2008 g. Red. I. W. Piekarskaja, W. P. Antonow, I. P. Amzarakowa i inni, Abakan 2008, s. 30-32 (publikacja po rosyjsku i po polsku), postawy etycznej powstańców styczniowych na Syberii (*Etika zsylnych na Sybiri Polakow, uczestnikow janwarskogo wosstania*, [w:] *Aktualnyje woprosy istorii zsyłki uczestnikow janwarskogo polskogo wosstania 1863-1864 gg.* Pod red. B. S. Szostakowicza, wyd. Irkuckaja polskaja awtonomia "Ognowo", Irkuck 2008, s. 68-73) oraz trudnego położenia zesłańców odosobnionych na syberyjskiej wsi (*Ignacy Orpiszewski i Justynian Ruciński – polscy zesłańcy polityczni na wsi syberyjskiej w I połowie XIX w.*, [w:] *Поляки в социокультурном пространстве сибирской деревни. Материалы Международной научно-практической конференции (Омск-Тара, 7-10 августа 2009 г.)*. Red. S. W. Leończyk, Omsk 2012, s. 68-76).

a-1) **Polacy w stalinowskich łagrach** – na przykładzie losu zesłanych do guberni archangielskiej w latach 1940-1941. Zainteresowanie tematyką łagrową poszerza nieco pole badawcze związane z Syberią i zesłaniem. Owocem tej inicjatywy jest rozprawa *Cienie i przebłyśki zesłańczej codzienności Polaków deportowanych w 1940 roku do obwodu archangielskiego*, [w:] *Polacy w guberni archangielskiej w XIX i XX wieku*. Pod red. Antoniego Kuczyńskiego i Mirosława Marczyka, Wrocław 2012, s. 127-152, ponadto opublikowany w Rosji artykuł o dzieciach polskich zesłańców w rosyjskiej szkole (*Diety polskich ssylnych w ruszkiej szkole archangielskiej obłasti w 1940-1941 gg. (na osnovanii wospominanij Józefa Aniōła i Zofii Tarkoczyńskiej*, [w:] *Izuczenije polskiego jazyka w Sibiri. Istorija, sowriemiennyj opyt izuczenija, mietodika priepodawanija*, pod red. S. W. Leonczika, Abakan 2008, s. 29-32) oraz synteza wykazująca, jak bardzo różniło się stalinowskie zesłanie ukierunkowane na eksterminację skazanych od Sybiru carskiego przeznaczonego na ich izolację (*Dwie różne Syberie: zesłańcy za panowania carów wobec ofiar stalinowskich łagrów*, [w:] *Sybiracy*, oprac. red. Krystyna Wróblewska, Dorota Szumna, Mariusz Kalandyk, Urszula Szymańska-Kujawa, Janusz Ustrzycki, Rzeszów 2010, s. 10-19).

b) **więźniowie polityczni XIX i początku XX wieku** – w kilku rozprawach podjąłem rozważania nad postawami młodych romantycznych spiskowców, którzy przeważnie nie zdali egzaminu w czasie śledztwa (*Od konspiracji do uwięzienia. Kilka uwag o etosie dziewiętnastowiecznych spiskowców pod zaborem rosyjskim*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego”. Seria Filologiczna: Historia Literatury 2 pod red. G. Ostasza i S. Uliaszka, Rzeszów 2004, s. 124-142), analizowałem też przykłady szczególnego hartu ducha (*Heroiczne milczenie jako reakcja obronna dziewiętnastowiecznych spiskowców i więźniów politycznych pod zaborem rosyjskim*, [w:] *Cisza i milczenie. Społeczno-kulturowe mechanizmy kreowania emocji*, pod red. B. Płonki-Syroki, K. Marchel, Wrocław 2010, s. 159-171), tropiłem ślady kryzysu psychicznego (*Oblicza tęsknoty XIX-wiecznych więźniów i zesłańców w świetle ich pamiątek, korespondencji oraz literatury*, [w:] *Tęsknota: społeczno-kulturowe mechanizmy kreowania emocji*, pod red. Bożeny Płonki-Syroki i Janiny Radziszewskiej, Wrocław 2010, s. 141-162), dowodziłem, że miłość kochanków rozdzielonych więzienną kratą może być uczuciem silniejszym niż w innych warunkach (*Więźniowie i ich kobiety. Miłość za kratami w świetle XIX-wiecznej literatury i pamiątek*, [w:] *Antropologia miłości*, tom I: *Miłość kobiety*, pod red. B. Płonki-Syroki, J. Radziszewskiej, A. Szlagowskiej, Wrocław 2008, s. 181-188), uzasadniałem – nie tylko w aspekcie socjologicznym – dlaczego więźniowie stanowią zbiorowość specyficzną (*Więźniowie polityczni jako grupa wykluczona. Tożsamość dziewiętnastowiecznych*

skazańców w świetle ich zeznań, pamiętników i literatury, [w:] *Pejzaże tożsamości. Teoria i empiria w perspektywie interdyscyplinarnej*. Pod redakcją Elizy Litak, Renaty Furman, Huberta Bożka, Kraków 2011, s. 125-141).

c) skazani na śmierć (XIX i początek XX wieku) – efektem takich zainteresowań jest próba rozpoznania kondycji psychicznej człowieka oczekującego na śmierć (*Więźniowie i skazańcy wobec lęku: europejskie i polskie doświadczenia w świetle źródeł historycznych i literackich*, [w:] *Groza: społeczno-kulturowe mechanizmy kreowania emocji*, pod red. Bożeny Płonki-Syroki i Marka Szymczaka, Wrocław 2010, s. 33-51) oraz refleksja nad reżyserią i scenografią dziewiętnastowiecznych egzekucji (*Mistyka kaźni. Literackie i pamiętnikarskie obrazy egzekucji polskich romantyków i socjalistów*, [w:] *Zabijać i umierać. Aspekty społeczno-kulturowe*, pod red. B. Płonki-Syroki i A. Szlagowskiej, Wrocław 2010, s. 87-106).

d) adaptacje filmowe dzieł literackich – w rozprawie *Kraszewski w adaptacjach filmowych* („Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie. Seria Filologiczna: Historia Literatury” 1999, z. 34, s. 117-145) oświetliłem złożony proces ekranizacji literatury na przykładzie kilku powieści Kraszewskiego (najwięcej miejsca poświęciłem *Hrabinie Cosel* – wersji kinowej i telewizyjnej).

e) kultura i poprawność języka polskiego – przed laty stanowiła dodatkowe pole eksploracji, uprawiane na marginesie zagadnień historycznoliterackich, historycznych i innych omówionych powyżej. Obszarem pisarskiego wyżycia się była tutaj głównie publicystyka, a realizowanym celem – popularyzacja. Rezultatem zaś 17 artykułów ogłoszonych w ramach cyklu *Rozterki polonisty* (np. *Szyldy-dziwolągi*. „SN” 1997, nr 47, s. 7, *O języku w akademiku*. „SN” 1997, nr 71, s. 7, *Dlaczego zmieniają się zasady poprawnościowe?* „SN” 1997, nr 106, s. 7, *Czy gwara wiejska zaniknie?* „SN” 1997, nr 120, s. 7).

Dzieje polonistyki rzeszowskiej, jakkolwiek zobligowały mnie okolicznościowo (jubileusz 50-lecia) do opracowania historii własnego zakładu (*Zakład Literatury Romantyzmu i Pozytywizmu*, [w:] *Pięćdziesiąt lat polonistyki rzeszowskiej. Księga jubileuszowa* pod red. Jolanty Pasterskiej, Anny Niewolak-Krzywdy, Rzeszów 2013, s. 134-149) – mogę uznać za pożyteczną wprawkę do przeprowadzonych na skalę znacznie szerszą badań nad dziejami polonistyki lwowskiej.

Udział w konferencjach

1. Konferencje krajowe – z wygłoszonym referatem:

- *Lęk w kulturze i sztuce od XIX do XXI wieku* (Pomorska Akademia Pedagogiczna), Słupsk-Ustka, 28-30 maja 2003 r. – wygłoszony referat: *Więżniowie i skazańcy wobec lęku. Europejskie i polskie doświadczenia*
- *Poezja i astronomia* (Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika), Toruń, 22-24 września 2003 r. – wygłoszony referat: *Motywy astronomiczne w dziewiętnastowiecznej poezji więźniów i zesłańców*
- *Mity, mitologie, mityzacje, mitomanie – w literaturze* (Akademia Bydgoska), Bydgoszcz, 20-22 października 2003 r. – wygłoszony referat: *Mit raj u utraconego i jego kompromitacja w kontekście powracających do ojczyzny zesłańców*
- *Wielkie jubileusze i osobliwości Mickiewiczowskie* – Uniwersytet Rzeszowski, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza), Rzeszów, 26-28 września 2005 r. – wygłoszony referat: *Syberyjskie losy bohaterów III części „Dziadów”*
- *Miłość mężczyzny. Społeczno-kulturowe mechanizmy kreowania emocji* (Uniwersytet Wrocławski – Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej), Karpacz 13-15 czerwca 2007 r. – wygłoszony referat: *Więżniowie i ich kobiety. Miłość za kratami w świetle XIX-wiecznej literatury i pamiętników*
- *Cisza, milczenie, wykluczanie. Społeczno-kulturowe mechanizmy kreowania emocji* (Uniwersytet Wrocławski – Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych), Wrocław, 7-9 listopada 2007 – wygłoszony referat: *Heroiczne milczenie jako reakcja obronna dziewiętnastowiecznych spiskowców i więźniów politycznych pod zaborem rosyjskim*
- *Tęsknota – społeczne mechanizmy kreowania emocji* (Uniwersytet Wrocławski – Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej), Wrocław, 6-7 grudnia 2007 – wygłoszony referat: *Oblicza tęsknoty dziewiętnastowiecznych więźniów i zesłańców politycznych w świetle ich pamiętników, korespondencji oraz literatury*

- *Pejzaże tożsamości. Perspektywa interdyscyplinarna* (Uniwersytet Jagielloński – Instytut Religioznawstwa), Zakopane, 8-9 grudnia 2007 – wygłoszony referat: *Więźniowie polityczni jako grupa wykluczona. Tożsamość XIX-wiecznych skazańców w świetle ich zeznań, pamiętników i literatury*

- *Język. Religia. Tożsamość* (Uniwersytet Szczeciński i Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Gorzowie Wielkopolskim), Głogów 31 marca – 2 kwietnia 2008 – wygłoszony referat: *Tożsamość dziewiętnastowiecznych Polaków na syberyjskim zesłaniu – aspekty narodowe, religijne, kulturowe i etyczne*

- *Między biografią, literaturą i legendą* (Uniwersytet Rzeszowski, Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza), Rzeszów, 9 kwietnia 2008 – wygłoszony referat: *Ewa Felińska – zapomniana pisarka na syberyjskim zesłaniu*

- *Zabijać i umierać. Analiza historyczna, społeczna i kulturowa* (Uniwersytet Wrocławski i Akademia Medyczna we Wrocławiu), 27-29 maja 2008 – wygłoszony referat: *Mistyka kaźni. Literackie i pamiętnikarskie obrazy egzekucji polskich romantyków i socjalistów*

- *Groza. Społeczno-kulturowe mechanizmy kreowania emocji* (Akademia Medyczna we Wrocławiu, Katedra Humanistycznych Nauk), Wrocław, 25-26 listopada 2008 – wygłoszony referat: *Poczucie grozy u więźniów i skazańców. Europejskie i polskie doświadczenia w świetle dziewiętnastowiecznej literatury, pamiętników i listów*

- Konferencja naukowa ku czci Juliusza Słowackiego – w dwusetną rocznicę urodzin poety (Uniwersytet Rzeszowski, Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu, I Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego w Przemyślu), Przemyśl-Rzeszów, 2-3 kwietnia 2009 – wygłoszony referat: *Polska Golgota czy przyjazna kraina? Sybir w „Anhellim” wobec pamiętników zesłańców*

- *Syberia infernalna – mity i oblicza rzeczywistości* (organizator: Katedra Literatury Oświecenia i Romantyzmu Instytutu Filologii Polskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego), Kazimierz Dolny – 18-19 listopada 2013 r. – wygłoszenie referatu pt. *Mitologizacja Syberii i zesłańców w twórczości polskich pozytywistów i modernistów.*

- *Andrzej Gawroński (1885-1927) – poliglota i uczyony* (organizator: Towarzystwo Przyjaciół Nauk i I Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego w Przemyślu), Przemyśl, 1 kwietnia 2016 r. – wygłoszenie referatu *Sądy językoznawców o Andrzeju Gawrońskim świadectwem geniuszu multilingwisty*.

2. Konferencje międzynarodowe.

a) z wygłoszonym referatem:

- VI Międzynarodowa Konferencja Syberyjska *Polacy w nauce i kulturze Tomska oraz Zachodniej Syberii* (Uniwersytet Wrocławski, Ośrodek Badań Wschodnich, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”), Wrocław 11-13 czerwca 2007 r. 0 wygłoszony referat: *Przekraczanie Uralu – bramy Syberii. Zdrowy rozsądek wobec mitologizacji i stereotypów w relacjach zesłańców*

- Międzynarodowa konferencja *Lekarze polscy na Syberii od XVIII do XX wieku* (Uniwersytet Medyczny w Łodzi – Katedra Historii Medycyny i Farmacji), Łódź, 29-31 października 2007 – wygłoszony referat: *Choroby i metody leczenia polskich zesłańców w świetle dziewiętnastowiecznych pamiętników syberyjskich*

- VII Międzynarodowa Konferencja Syberyjska *Polacy w nauce i kulturze Archangielska* (Uniwersytet Wrocławski, Ośrodek Badań Wschodnich, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”), Pułtusk, 4-7 października 2007 – wygłoszony referat: *Cienie i przebłytki zesłańczej codzienności Polaków deportowanych w 1940 roku do obwodu archangielskiego*

- Żarnowiec, 27-28 listopada 2010 r., międzynarodowa konferencja naukowa z okazji setnej rocznicy śmierci Marii Konopnickiej (organizator: Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu) – wygłoszenie referatu pt. *Motyw syberyjskiego zesłania w twórczości Marii Konopnickiej*.

b) konferencje w Rosji – z nadesłanym referatem (ze względu na brak dofinansowania wyjazdów ze strony macierzystej uczelni):

- *Aktualnyje woprosy istorii zsyłki uczestnikow janwarskogo polskogo wosstania 1863-1864 gg.* – Międzynarodowa naukowo-konferencyjna – Uniwersytet w Irkucku – Irkuck, 26-30 września 2007 – referat: *Etika zsylnych na Sybiri Polakow, uczestnikow janwarskogo wosstania*

- *Aktualnyje problemy izuczenija jazyka i litieratury: kommunikatiwnyje strategii i taktiti filologiczeskogo obrazowanija w polikulturnom kommunikatiwnom prostranstwie* – II Międzynarodnaja nauczno-praktyczeskaja konfieriencija – Uniwersytet w Abakanie – Abakan, 23-25 października 2007 – referat: *Niegatiwnoje wlijanie Sibiri na poetičeskij tałant Gustawa Ehrenberga, Karola Balińskiego i Edwarda Żeligowskiego*

- *Rossija i Polska: połonika w etnokulturnom prostranstwie* – Międzynarodnaja zaoczna nauczno-praktyczeskaja konfieriencija – Uniwersytet w Ufie – Ufa, 2007 r. – referat: *Zesłanie na Syberię – okresem rozkwitu talentu poetyckiego Gustawa Zielińskiego*

- *Aktualnyje problemy izuczenija jazyka i litieratury: jazykowoje razwitie i jazykowoje obrazowanije juga Sibiri i sopriedielnych tierritorij* – III Międzynarodnaja nauczno-praktyczeskaja konfieriencija – Uniwersytet w Abakanie – Abakan, 23-25 października 2008 – referat: *Proszczanije s Rodinnoj. Obrazy mołodych ljudiej, dieportirowannych w Sibir, w litieraturie romantizma*

- *Поляки в социокультурном пространстве сибирской деревни* - Международна научно-практическа конференция – Uniwersytet w Omsku - *Омск-Тара, 7-10 августа 2009 г.* – referat: *Ignacy Orpiszewski i Justynian Ruciński – polscy zesłańcy polityczni na wsi syberyjskiej w I połowie XIX w.*

- **Udział w zjazdach Komisji Badań nad Historią Syberii** Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN w Warszawie (odbywających się co 2 miesiące).

Wygłoszone tam referaty:

- Warszawa 16 października 2006 r. – wygłoszony referat: *3. Niebieski firmament z perspektywy Sybiru. Motywy astronomiczne w poezji i wspomnieniach dziewiętnastowiecznych zesłańców*

- Warszawa 4 czerwca 2007 r. – wygłoszony referat: *Romantycy i socjaliści – w konspiracji, w areszcie i na zesłaniu. Uwagi o etosie dziewiętnastowiecznych więźniów politycznych*

Wykłady gościnne w Polsce:

- Katowice, 27 października 2008 r., Muzeum Historii Katowic – wykład *Dwa obrazy Syberii w świetle dziewiętnastowiecznych wspomnień i literatury*;
- Jarosław, 9 czerwca 2009 r., Zespół Szkół Licealnych i Technicznych im. J. Słowackiego w Jarosławiu - symposium naukowo-dydaktyczne z okazji 200. rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego – wykład *Wątki autobiograficzne w twórczości Juliusza Słowackiego*;
- Przemyśl, 30 kwietnia 2010 r., Towarzystwo Przyjaciół Nauk – wykład *Dwa obrazy Syberii w świetle dziewiętnastowiecznych wspomnień i literatury*;
- Przemyśl, 17 czerwca 2011 r., Towarzystwo Przyjaciół Nauk – odczyt *Polacy skazani na śmierć w XIX wieku. Europejskie konteksty a rosyjska rzeczywistość*;
- Przemyśl, 30 sierpnia 2016 r., Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz Przemyska Biblioteka Publiczna im. Ignacego Krasickiego – wykład *Non omnis moriar. Opowieść o profesorach i studentach polonistyki w międzywojennym Lwowie*.

Wykłady za granicą – we Lwowie (w ramach stażu dydaktycznego w Uniwersytecie Lwowskim im. I. Franki, Katedra Filologii Polskiej – z programu Budowa potencjału dydaktycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego na poziomie europejskim):

- 20 kwietnia 2012 r. – wykład dla studentów wszystkich roczników: *Dwa obrazy Syberii w świetle dziewiętnastowiecznych pamiętników i literatury*
- 23 kwietnia 2012 r. – dla studentów III roku: *Poeci polskiego pozytywizmu – liryki Adama Asnyka*
- 25 kwietnia 2012 r. – dla studentów III roku: „*Moralność pani Dulskiej*” Gabrieli Zapolskiej jako mieszczański dramat naturalistyczny
- 26 kwietnia 2012 r. – dla studentów II roku: *Liryki lozańskie Adama Mickiewicza – rozrachunek poety z życiem*

Staż i pobyty naukowe.

a) zagraniczne:

- 17-28 kwietnia 2012 – staż dydaktyczny w Uniwersytecie Lwowskim im. I. Franki (Katedra Filologii Polskiej) – z programu Budowa potencjału dydaktycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego na poziomie europejskim;
- 31 października-14 listopada 2012 r., Katedra Filologii Polskiej, Uniwersytet Lwowski im. I. Franki, Lwów (Ukraina) – pobyt naukowo-dydaktyczny w ramach wymiany akademickiej na podstawie Umowy o współpracy dydaktycznej między Uniwersytetem Lwowskim i

Uniwersytetem Rzeszowskim.

- 20 stycznia-3 lutego 2013 r., Katedra Filologii Polskiej, Uniwersytet Lwowski im. I. Franki, Lwów (Ukraina) – pobyt naukowo-dydaktyczny w ramach wymiany akademickiej na podstawie Umowy o współpracy dydaktycznej między Uniwersytetem Lwowskim i Uniwersytetem Rzeszowskim.

b) krajowe:

- 1 marca – 30 czerwca 2000 r. - pobyt naukowy w Uniwersytecie Wrocławskim (Instytut Filologii Polskiej), opiekun prof. dr hab. Mieczysław Inglot

- 1-16 kwietnia 2012 oraz 29 kwietnia -10 lipca 2012 – pobyt naukowy w Uniwersytecie Wrocławskim (Instytut Pedagogiki, Zakład Historii Edukacji), opiekun dr hab. prof. UWroc. Barbara Jędrychowska

- 4 lutego-4 lipca 2013 r. – staż krajowy długi (SD) - Instytut Literatury Polskiej, Uniwersytet Warszawski, opiekun dr hab. prof. UW Michał Kuziak – pobyt naukowo-dydaktyczny w ramach programu UR – Nowoczesność i Przyszłość Regionu (wymiana doświadczeń i podnoszenie kompetencji nauczycieli akademickich UR)

- 9-20 czerwca 2014 - staż krajowy krótki (SK) - Instytut Literatury Polskiej, Uniwersytet Warszawski, opiekun dr hab. prof. UW Michał Kuziak – pobyt naukowo-dydaktyczny w ramach programu UR – Nowoczesność i Przyszłość Regionu (wymiana doświadczeń i podnoszenie kompetencji nauczycieli akademickich UR)

Współpraca z towarzystwami i organizacjami naukowymi:

- członek Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (oddział w Rzeszowie) – od 1995 r.

- członek Komisji Badań nad Historią Syberii KHNiT PAN – od 2007 r.

- członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk (oddział w Przemyślu) – od 2009 r.

Granty – wykonawca w: *Romantyzm środkowoeuropejski w perspektywie postkolonialnej* finansowany przez NPRH (kierownik: dr hab. prof. UW Michał Kuziak), 2012-2015

Współorganizacja konferencji naukowej – z prof. drem hab. Jerzym Starnawskim i drem Tomaszem Pudłockim - ku czci Juliusza Słowackiego – w dwusetną rocznicę urodzin poety (Uniwersytet Rzeszowski, Wyższa Szkoła Wschodnioeuropejska w Przemyślu, I Liceum Ogólnokształcące im. J. Słowackiego w Przemyślu), Przemyśl-Rzeszów, 2-3 kwietnia 2009

Współredakcja monografii: „Przez gwiazdy i błękit jestem z Wami.” W 200. rocznicę urodzin Juliusza Słowackiego, pod red. Mariusza Chrostka, Tomasza Pudłockiego i Jerzego Starnawskiego, Przemyśl-Rzeszów 2009, ss. 293

Nagroda rektora (II stopnia) – za obronę z wyróżnieniem rozprawy doktorskiej *Dziewiętnastowieczny etos więźnia politycznego w świetle literatury i dokumentów osobistych (zabór rosyjski)* – przyznana w 2004 r.

Specjalna nagroda pozaregulaminowa Stowarzyszenia Wydawców Szkół Wyższych im. ks. Edwarda Pudełki podczas 20. edycji Poznańskich Dni Książki *nie tylko* Naukowej (15-17 listopada 2016 r. w Poznaniu) – za monografię *Złote lata polonistyki lwowskiej (1919-1939)*

Inne osiągnięcia dydaktyczne i działalność popularyzatorska:

- **Laur Studentów Uniwersytetu Rzeszowskiego** dla najlepszego wykładowcy na Wydziale Filologicznym – w roku 2008

- od 2005 r. jestem opiekunem naukowym redakcji czasopisma studentów UR „Melanż”, największego studenckiego magazynu w Rzeszowie (od kilku lat także redaktorem naczelnym)

- w maju 2005 r. byłem współorganizatorem i opiekunem kilkudniowej wycieczki naukowo-dydaktycznej do Lwowa dla studentów filologii polskiej UR

- wiosną 2005 r. byłem opiekunem kolejnej kilkudniowej objazdowej wycieczki naukowo-dydaktycznej do Lwowa, Żółkwi, Złotowa, Podhorców, Poczajowa, Krzemieńca, Kamieńca Podolskiego – dla połączonych grup studentów filologii polskiej i historii UR

- w Instytucie Filologii Polskiej UR biorę aktywny udział w pracach komisji rekrutacyjnych, Komisji Programowej dot. ustalania siatki godzin na studiach stacjonarnych, kilka kolejnych lat układałem harmonogramy zajęć dla studiów stacjonarnych, pełnię rolę opiekuna praktyk dziennikarskich.

Mariusz Chrostek